

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีประโยชน์และมีความจำเป็นต่อชีวิตมนุษย์ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ในทางตรงป่าไม้ให้อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ส่วนทางอ้อมป่าไม้ให้ น้ำ อากาศ และสิ่งแวดล้อมที่ดีต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ เมื่อสังคมมนุษย์ได้เปลี่ยนแปลงไปตามวิวัฒนาการของระบบเศรษฐกิจ สังคมและการปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงของอารยธรรม ทำให้มนุษย์มีความต้องการทรัพยากรธรรมชาติมากยิ่งขึ้น เป็นผลให้ทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลายในปริมาณเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ยังมีการทำลายป่าโดยไม่ปลูกทดแทนด้วยจำนวนที่เพียงพอ ก่อให้เกิดความเสียหายต่อที่อยู่อาศัย ต่อความหลากหลายทางชีวภาพและเกิดปัญหาความแห้งแล้ง พื้นที่ป่าที่ถูกทำลายโดยมากจะเกิดความเสียหายจากการพังทลายของหน้าดิน และสภาพดินก็เสื่อมคุณภาพลงจนกลายเป็นที่ดินที่ต่ำประโยชน์มิได้ ซึ่งสาเหตุที่ทำให้ป่าไม้ถูกทำลายมาจาก ๒ ปัจจัยหลัก ได้แก่ ๑) การเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปตามกระบวนการทางธรรมชาติ ๒) สาเหตุที่มาจากกิจกรรมของมนุษย์

การเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปตามกระบวนการทางธรรมชาติ เช่น การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิศาสตร์และสภาพอากาศตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ฤดูกาลเปลี่ยนแปลงไป ทำให้ไม้บางชนิดปรับตัวไม่ทันและมีแนวโน้มจะสูญพันธุ์ไป และยังพบว่าการเกิดไฟป่า (wildfire) เป็นสาเหตุในการทำลายทรัพยากรธรรมชาติอย่างมหาศาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรป่าไม้ ทั้งที่เป็นต้นไม้นขนาดเล็กและใหญ่ สิ่งมีชีวิตรวมทั้งจุลินทรีย์ชนิดต่าง ๆ ที่ดำรงชีวิตอยู่ในป่า รวมถึงทรัพยากรที่ไม่มีชีวิตจำพวกอินทรีย์วัตถุ เป็นต้น เมื่อทรัพยากรเหล่านี้ถูกทำลายจะเป็นสาเหตุให้ป่าไม้หยุดชะงักการเจริญเติบโต พื้นดินสูญเสียคุณสมบัติในการอุ้มน้ำและป่าที่ถูกทำลายจะไม่สามารถรักษาดุลยภาพของสิ่งแวดล้อมต่อไปได้ ทำให้เกิดภัยที่ตัดตอนการวิวัฒนาการของต้นพืชและสัตว์ป่า รวมทั้งระบบนิเวศก็ได้รับความเสียหายด้วย

นอกจากนี้ยังพบว่าน้ำท่วม เป็นภัยที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเกิดขึ้นได้จากสาเหตุหลายประการ เช่น ฝนตกหนัก น้ำในแม่น้ำลำคลองถูกหนุนสูงขึ้น โดยเมื่อน้ำขึ้นสูงพื้นเหนือน้ำตลิ่งของลำน้ำจนปกคลุมพื้นแผ่นดิน และหากการเคลื่อนที่ของกระแสน้ำมีความเชี่ยวกรากก็อาจจะทำให้เกิดแผ่นดินถล่มได้ นอกจากนี้การไหลของน้ำบริเวณผิวดินยังทำให้เกิดการพัดพาเอาผิวดินที่มีความอุดมสมบูรณ์ไหลลงสู่ที่ต่ำ ทำให้ผิวดินขาดปุ๋ยตามธรรมชาติและทำให้แหล่งน้ำในที่ต่ำกว่าเกิดการตื้นเขินได้ ในพื้นที่ถูกน้ำท่วมเป็นระยะเวลานานจะมีสภาพที่ไม่เหมาะสมสำหรับการเจริญเติบโตของพืช จึงทำให้พื้นที่นั้นเสียสมดุลธรรมชาติได้ โดยในบางพื้นที่พืชไม่สามารถงอกเงย หรือไม่สามารถทำการเกษตรกรรมได้ ซึ่งดินที่เสื่อมสภาพนี้จะอยู่ในสถานะที่เรียกว่า มลพิษทางดิน (soil pollution) ส่วนปุ๋ยและสารผิวดินที่เป็นทั้งสารอินทรีย์ซึ่งไหลลงสู่แม่น้ำที่ต่ำกว่า และเมื่อน้ำในแหล่งน้ำลดลงสารต่าง ๆ เหล่านี้จะถูกขังอยู่ในแหล่งน้ำนั้นและก่อให้เกิดสภาพน้ำที่มีสาร

ต่าง ๆ ปนอยู่สูง เป็นมลพิษทางน้ำ (water pollution) ได้ ซึ่งจะทำให้ดินเสื่อมคุณภาพและขาดแร่ธาตุที่จำเป็นต่อต้นไม้ ส่งผลกระทบต่อต้นไม้ที่ไม่สามารถเจริญเติบโตได้^๑

ในขณะที่การทำลายป่าที่มีสาเหตุมาจากการกระทำของมนุษย์ ซึ่งเป็นการกระทำที่มีผลกระทบต่อป่าไม้อย่างตรงและทางอ้อม เช่น การเพิ่มของประชากร เนื่องจากประชากรทั่วโลกจะมีแนวโน้มเพิ่มสูงมากขึ้นในแต่ละปี ซึ่งการเพิ่มมากขึ้นของประชากรโลกก็จะนำมาซึ่งความต้องการในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิต จึงทำให้เกิดผลต่าง ๆ ตามมาอย่างมากมาย เช่น การเพิ่มพื้นที่ทำกินทางการเกษตร การบุกรุกทำลายป่า การตั้งโรงงานอุตสาหกรรมเพื่อเพิ่มกำลังการผลิตสินค้าต่างๆ เป็นต้น ความต้องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มากขึ้นเช่นนี้จะส่งผลให้เกิดการบุกรุกทำลายสิ่งแวดล้อมจนนำไปสู่การเสียสมดุลทางธรรมชาติได้ และการขยายตัวของชุมชนเมืองก็เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติต่างๆ เนื่องจากการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็ว ทำให้รุกล้ำพื้นที่ป่า และของเสียจากครัวเรือนหรือโรงงานอุตสาหกรรมเป็นมลพิษต่อป่าไม้

ส่วนการเจริญทางด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่นำมาใช้เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรหรือการใช้สารเคมีต่าง ๆ เช่น ยาฆ่าแมลงและปุ๋ย จะส่งผลให้เกิดสารปนเปื้อนตกค้างในดินและแหล่งน้ำ ทำให้ดินและน้ำเสื่อมคุณภาพลง ซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการเจริญเติบโตของป่าไม้ ซึ่งจะกระจายไปสู่ระบบนิเวศอื่นด้วย “การบุกรุกป่าเข้าทำไร่เลื่อนลอย การทำเขื่อน อ่างเก็บน้ำ และการลักลอบตัดไม้ ปัจจุบันป่าไม้ในประเทศไทยถูกทำลายปีละ ๕% ถ้าไม่รีบแก้ไข อีกประมาณ ๒๐ ปีข้างหน้า ป่าไม้ในเมืองไทยจะหมดไป เมื่อป่าถูกทำลาย สัตว์ป่าที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติอันหาความีได้ย่อมเดือดร้อน สัตว์ป่าบางชนิดกำลังสูญพันธุ์ บางชนิดก็สูญพันธุ์ไปแล้ว และไม่สามารถหาทดแทนได้ หากไม่มีป่าให้มันหลบภัยและอาศัยเลี้ยงชีวิตแล้วในที่สุดสัตว์ป่าก็จะหมดไป” และการพัฒนาอุตสาหกรรมยังก่อให้เกิดมลภาวะที่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังพบว่าการพัฒนาทางเศรษฐกิจบางอย่างก่อให้เกิดการทำลายป่าทางตรง เช่น ธุรกิจการทำเหมืองต่างๆ การสัมปทานบ่อน้ำมันและก๊าซในพื้นที่ป่า การระเบิดภูเขาเพื่อนำหินมาผลิตซีเมนต์ การตัดเส้นทางผ่านป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ และการสัมปทานป่าไม้ เป็นต้น^๒

การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าอย่างต่อเนื่องในช่วง ๔ ทศวรรษที่ผ่านมาทำให้ประเทศไทยสูญเสีย พื้นที่ป่าไปแล้วประมาณ ๖๗ ล้านไร่ หรือเฉลี่ยประมาณ ๑.๖ ล้านไร่ต่อปี กล่าวคือ ปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าอยู่ถึงร้อยละ ๕๓.๓ ของพื้นที่ประเทศ หรือประมาณ ๑๗๑ ล้านไร่ และลดลงมาโดยตลอด จนในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ ประเทศไทยเหลือพื้นที่ป่าเพียงร้อยละ ๒๗.๔๕ ของพื้นที่ทั้งหมด หรือประมาณ ๔๐ ล้านไร่ รัฐบาลในอดีตได้พยายามจะรักษาพื้นที่ป่าโดยประกาศยกเลิกสัมปทานการทำไม้ในป่าบกทั้งหมดในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ แต่หลังจากยกเลิกสัมปทานป่าไม้ สถานการณ์ดีขึ้นในระยะแรกเท่านั้น ต่อมาการทำลายก็ยังคงเกิดขึ้นไม่แตกต่างจากสถานการณ์ก่อนยกเลิกสัมปทานป่าไม้เท่าใดนักโดยพื้นที่ป่าที่ถูกบุกรุกก่อนการยกเลิกสัมปทาน (ปี พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๓๒)

^๑ ฤทธิ์ วัฒนชัยยังเจริญ, *ชีวิตกับสิ่งแวดล้อมสิ่งมีชีวิตกับกระบวนการดำรงชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๑), หน้า ๗-๘.

^๒ ประชา หุตานิติวิตร, *การเมืองสีเขียว* (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิเด็ก, ๒๕๒๒), หน้า ๘-๙.

เฉลี่ยต่อปีเท่ากับ ๑.๒ ล้านไร่ และพื้นที่ป่าที่ถูกบุกรุกหลังการยกเลิกสัมปทาน (ปี พ.ศ. ๒๕๓๒-๒๕๔๑) เฉลี่ย ๑.๑ ล้านไร่ต่อปี^๓

ทรัพยากรป่าไม้ของประเทศไทยถูกทำลายเป็นจำนวนมาก โดยภาคเหนือเหลือพื้นที่ป่าร้อยละ ๕๕.๑๖ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือพื้นที่ป่าร้อยละ ๒๑.๔๗ ภาคกลางเหลือพื้นที่ป่าร้อยละ ๓๐.๐๓ ภาคใต้เหลือพื้นที่ป่าร้อยละ ๒๔.๒๖ และภาคอีสานเหลือพื้นที่ป่าร้อยละ ๑๔.๘๐ พื้นที่ป่าไม้ยังคงถูกบุกรุกทำลายอย่างต่อเนื่อง ส่งผลกระทบต่อความสมดุลของระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทย ซึ่งมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องโดยลดลงจาก ๑๗๑ ล้านไร่ ในปี ๒๕๐๔ หรือคิดเป็นร้อยละ ๕๓.๓ เหลือ ๑๐๗.๖ ล้านไร่ในปี ๒๕๕๒ หรือคิดเป็นร้อยละ ๓๓.๖ ของพื้นที่ทั่วประเทศ การลดลงของพื้นที่ป่าที่ได้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศป่าและความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งเป็นแหล่งพึ่งพิงในการดำรงชีวิตของชุมชนและเป็นพื้นฐานการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศในอนาคต โดยได้มีการบริหารจัดการเพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ โดยมีการค้นพบสิ่งมีชีวิตชนิดพันธุ์ใหม่ในประเทศไทยหลายชนิด แต่จำนวนชนิดพันธุ์ที่มีความเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ก็มีจำนวนเพิ่มมากขึ้น^๔

ผลกระทบจากการทำลายป่าทำให้เกิดภาวะโลกร้อน เนื่องจากต้นไม้ช่วยลดอุณหภูมิในช่วงอากาศร้อนจัดตอนกลางวันได้ ๐.๗-๑.๓ องศาเซลเซียสและลดอุณหภูมิเฉลี่ยในช่วงฤดูร้อนได้ถึง ๓.๖ องศาเซลเซียส ซึ่งภาวะโลกร้อนไม่ได้ส่งผลกระทบกับวิถีชีวิตมนุษย์เท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อสัตว์ป่า รวมทั้งความสมดุลของระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพโดยรวมอีกด้วย^๕

ในอดีตจนถึงปัจจุบันได้มีหน่วยงานองค์กรและประชาชนทั่วไป ทั้งภาครัฐและเอกชนตระหนักถึงความสำคัญของป่าไม้ จึงได้พยายามหาแนวทางในการอนุรักษ์ป่า แต่ก็ยังไม่ได้ผลเท่าที่ควร เพราะยังพบว่าปริมาณป่าไม้ได้ลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว ทำให้รัฐบาลทุกชุดพยายามหามาตรการใหม่มาใช้ในการอนุรักษ์ป่าแบบบูรณาการหลายฝ่าย รวมทั้งองค์กรทางศาสนาด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาที่คนไทยนับถือมากที่สุด และมีหลักธรรมคำสอนและแนวทางปฏิบัติที่เอื้อต่อระบบนิเวศ ซึ่งพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ เมื่อศึกษาพระพุทธศาสนาจะพบว่าพระพุทธเจ้าทรงประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาญาณ และสถานที่แสดงธรรมล้วนอยู่ในป่า สถานที่พำนักของพระพุทธเจ้าและพระสาวกคือ ป่า ภูเขา โคนไม้ ถ้ำ ซอกเขา ป่าช้า และยังมีข้อปฏิบัติสำหรับอยู่ป่าให้เหมาะสมอีกหลายข้อ เช่น รุดงค์ที่ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร การถืออยู่โคนต้นไม้เป็นวัตร เป็นต้น ป่าที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่กับพระสาวก ก็มีคำว่าป่า เช่น ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ป่าสังคาสลวัน ป่ามหาวัน ป่ารักขิตวัน เป็นต้น นอกจากพระสงฆ์จะใช้ป่าเป็นที่อยู่อาศัยและการ

^๓ วรรณวลัย ไผสณฑ์ศรีลักษณ์ และ พัทธกัญญา วรศรีเสริมสยาม, รูปแบบของการทำลายป่าที่สำคัญ, (โอเดียนส์โตร์ : กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๔) หน้า ๑๖-๒๐.

^๔ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙), สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, หน้า ๙๘.

^๕ กรมป่าไม้, การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

ปฏิบัติธรรมแล้ว พระสงฆ์ยังเป็นนักรักษาป่าไม่ได้เลย โดยการปกป้องคุ้มครองและรักษาป่า “ผู้มีศีลและวินัยอย่างเคร่งครัดย่อมไม่ทำลายชีวิต ไม่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้ชาวพุทธตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต ไม่ทำลายมนุษย์ สัตว์ และพืช อันเป็นสิ่งมีชีวิต นอกจากนั้นผู้มีศีลและวินัยยังทะนุบำรุงสิ่งมีชีวิตให้เจริญงอกงามและเป็นประโยชน์แก่อุภโลกล โลก พระสงฆ์จึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”^๖

พุทธศาสนากำเนิดขึ้นท่ามกลางธรรมชาติ หลักธรรมคำสอน วิถีชีวิต และแนวทางปฏิบัติขัดเกลาจิตใจให้อิงอาศัยธรรมชาติเพื่อให้เข้าใจธรรมชาติ จึงทำให้พระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ มีเมตตากรุณาต่อสัตว์ป่า ระบบนิเวศ รวมทั้งป่าไม้ด้วย การสร้างวัดในพระพุทธศาสนาจึงมักเป็นพื้นที่ป่า ซึ่งจะทำให้คนไม่กล้าบุกรุกป่าไม้ในเขตวัด ทำให้วัดส่วนใหญ่มีพื้นที่ป่าที่อุดมสมบูรณ์ จนมีคำโบราณกล่าวว่า “ผู้รักษาป่าไม่มีเพียงพระกับผี” นั่นก็คือพื้นที่ขอบเขตของวัด และพื้นที่อื่นเป็นขอบเขตของวิญญานบรรพบุรุษ (บางพื้นที่เรียก ดอนตาปู่) จะเป็นขอบเขตที่ยังมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ทำให้วัดในพุทธศาสนาเป็นจำนวนมากได้กลายมาเป็นเขตอนุรักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่านานาชนิด เป็นเขตห้ามตัด ห้ามล่า ห้ามทำลาย ซึ่งรวมความว่า “เขตอภัยทาน” สอดคล้องกับโครงการวิจัยวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่ได้สำรวจพื้นที่วัดป่าทั่วประเทศพบว่า “วัดป่าคิดเป็นพื้นที่ ๔๕,๖๐๙ ไร่”^๗

ทั้งนี้ยังมีวัดป่าที่ยังไม่ขึ้นทะเบียนเป็นวัดถูกต้องตามกฎหมาย แต่ดำรงสถานะเป็นสำนักสงฆ์อีกเป็นจำนวนมาก โดยตั้งอยู่ในป่าชุมชนบ้าง ในป่าช้าบ้าง หรือที่สาธารณประโยชน์บ้าง ซึ่งชาวบ้านได้มอบให้พระสงฆ์เป็นผู้ดูแลและช่วยอนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากรทางธรรมชาติ การเกิดขึ้นของวัดป่าจึงเหมือนเป็นการประกาศเขตพื้นที่อนุรักษ์พันธุ์พืชและสัตว์ป่าไปในตัว และขอบเขตของวัดป่าได้กลายมาเป็นพื้นที่อภัยทานอันเป็นเขตห้ามทำลาย ห้ามล่า ในทางพฤตินัยอีกด้วย โดยที่พระสงฆ์มีบทบาทอย่างมากในการอนุรักษ์ป่าไม้ โดยในจังหวัดอุบลราชธานีก็มีพระสงฆ์จำนวนมากที่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ป่า แต่ก็มีพระสงฆ์นักอนุรักษ์จำนวนมากที่ท้านมีปัญหากับการบวชการอนุรักษ์ป่าไม้แตกต่างกันไป ซึ่งบางแห่งพระสงฆ์ที่มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ป่าได้ถูกคุกคามจากหลายปัจจัย ซึ่งทำให้การอนุรักษ์ป่าขาดประสิทธิภาพ

ดังนั้น จากสภาพปัญหาและความสำคัญดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่า จึงได้กำหนดประเด็นในการศึกษาเรื่อง **“วิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ กรณีศึกษาวัดดอนธาตุ ตำบลทรายมูล อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี”** เพราะเป็นวัดที่มีการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไว้เป็นจำนวนมาก และพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ป่า โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาว่าพระสงฆ์มีบทบาทในการอนุรักษ์ป่าอย่างไรบ้าง สำหรับเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ป่าในวัดป่าหรือในพื้นที่อื่นๆ ให้ยั่งยืนต่อไป

^๖ ภัทรพร สิริกาญจน, “หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียนสวนโณ ในการพัฒนาชุมชน”, งานวิจัยเสนอต่อสถาบันไทยคดีศึกษา. (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กุมภาพันธ์ ๒๕๓๘), หน้า ๙๗.

^๗ ประสิทธิ์ คุณรัตน์, **ชนชาติพันธุ์กับการเปลี่ยนแปลงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**, (ขอนแก่น : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจังหวัดขอนแก่น, ๒๕๓๙), หน้า ๕๖.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดดอนธาตุ ตำบลทรายมูล อำเภอฟิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี
- ๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่า

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ พระพุทธศาสนามีแนวคิดในการอนุรักษ์ป่าอย่างไรบ้าง ?
- ๑.๓.๒ พระสงฆ์วัดดอนธาตุอนุรักษ์ป่าอย่างไรบ้าง ?
- ๑.๓.๓ พระสงฆ์มีบทบาทในการอนุรักษ์ป่าอย่างไร ?

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการศึกษาข้อมูลภาคสนาม เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่า โดยจำแนกขอบเขตของการศึกษาออกเป็น ๓ ลักษณะ คือ

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร

ขอบเขตของการวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research) จำแนกออกเป็น ๒ ส่วน ดังต่อไปนี้

๑. เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙
๒. เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ เอกสาร หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องและบทความต่างๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เอกสารวิชาการหนังสืองานวิจัย บทความ และวิทยานิพนธ์ รวมทั้งเอกสารจากสื่ออินเทอร์เน็ต ที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศรวมทั้งข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยนี้ได้กำหนดเนื้อหาในการศึกษาออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่

- ๑) แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ
- ๒) การอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดดอนธาตุ ตำบลทรายมูล อำเภอฟิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี
- ๓) วิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์วัดดอนธาตุ ตำบลทรายมูล อำเภอฟิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี ในการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาด้านพื้นที่ โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกพื้นที่วิจัย ๖ ข้อดังต่อไปนี้

- ๑) เป็นวัดในพระพุทธศาสนา
- ๒) เป็นวัดที่มีพื้นที่ป่าเป็นจำนวนมากและมีอาณาบริเวณกว้าง
- ๓) เป็นวัดที่มีระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ
- ๔) เป็นวัดที่พระสงฆ์มีบทบาทในการอนุรักษ์ป่าอย่างเป็นรูปธรรม
- ๕) เป็นวัดที่ได้ดำเนินการอนุรักษ์ป่าอย่างน้อย ๑๐ ปีขึ้นไป
- ๖) เป็นวัดที่มีการสร้างแนวร่วมในการอนุรักษ์ป่า

เมื่อกำหนดหลักเกณฑ์แล้วจึงได้ลงพื้นที่สำรวจหาพื้นที่วิจัย และเมื่อพิจารณาจากเกณฑ์การคัดเลือกดังกล่าวพบว่า วัดดอนธาตุ ตำบลทรายมูล อำเภอ สิรินคร จังหวัดอุบลราชธานี เข้าหลักเกณฑ์ทั้ง ๖ ข้อ จึงได้เลือกเป็นพื้นที่วิจัย เพื่อศึกษาสภาพปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหารวมทั้งบูรณาการหลักพุทธธรรมในการอนุรักษ์ป่าในพื้นที่ดังกล่าว เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ในการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้อนุรักษ์ป่าในวัดหรือพื้นที่ป่าแห่งอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านประชากรที่ให้ข้อมูล

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม โดยได้กำหนดกลุ่มประชากรที่จะให้ข้อมูลในการวิจัยออกเป็น ๖ กลุ่ม ดังต่อไปนี้

- ๑) กลุ่มเจ้าอาวาสของวัดดอนธาตุ
ในฐานะเป็นผู้บริหารและเป็นผู้ดำเนินการอนุรักษ์ป่า จำนวน ๑ รูป
- ๒) กลุ่มพระสงฆ์ที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า
ในฐานะผู้ร่วมปฏิบัติการณ์อนุรักษ์ป่า จำนวน ๓ รูป
- ๓) กลุ่มผู้นำชุมชนใกล้เคียง
ในฐานะที่เป็นผู้นำประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า จำนวน ๔ คน
- ๔) กลุ่มประชาชนทั่วไป
ในฐานะผู้ที่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า จำนวน ๕ คน
- ๕) กลุ่มเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้
ในฐานะเป็นผู้มีประสบการณ์ในการอนุรักษ์ป่า จำนวน ๒ คน

รวมกลุ่มประชากรที่ให้ข้อมูลในการวิจัยทั้งสิ้น จำนวน ๑๕ รูป/คน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

วัด หมายถึง สถานที่ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งปกติมีพระอุโบสถ พระวิหาร พระเจดีย์ รวมทั้งมีพระภิกษุสงฆ์อยู่อาศัย และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาโดยถูกต้องตามกฎหมาย ในงานวิจัยนี้หมายถึงวัดดอนธาตุ ตำบลทรายมูล อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นพื้นที่ในการวิจัย

พระสงฆ์ หมายถึง นักบวชชายในพระพุทธศาสนาที่มีอายุตั้งแต่ ๒๐ ปี ขึ้นไป เป็นนักบวชที่ผ่านกระบวนการอุปสมบทถูกต้องตามพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามพระวินัย ๒๒๗ ข้อ รวมทั้งปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีบทบาทในการเป็นผู้เผยแผ่และสืบทอดพระพุทธศาสนา ในงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในด้านการอนุรักษ์ป่าเป็นประเด็นหลัก

บทบาท หมายถึง อำนาจ หน้าที่และความรับผิดชอบเกี่ยวกับการงานโดยตรงและงานพิเศษที่ควรจะต้องกระทำ หรือพฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม ในงานวิจัยนี้หมายถึงบทบาทในการอนุรักษ์ป่า

การอนุรักษ์ป่า หมายถึง กระบวนการรักษาป่าไม่ให้คงอยู่อย่างยั่งยืน การดำเนินการของมนุษย์ในการรักษาป่าอย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย การดูแล รักษา ฟื้นฟู การสงวน เป็นต้น

การอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ หมายถึง กระบวนการอนุรักษ์ป่าตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

โดยงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาบทบาทการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดดอนธาตุ ตำบลทรายมูล อำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุบลราชธานี และศึกษาวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่า

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งการทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ เอกสารที่เกี่ยวข้องและงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระวินัยปิฎก ได้กล่าวถึง บทบัญญัติของพระพุทธเจ้าไว้ว่า พระวินัยกับการอนุรักษ์ป่า พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกดำเนินชีวิตอยู่กับป่า มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาโดยตลอด ตั้งแต่พระองค์ได้ประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาญาณ แสดงธรรม ที่ประทับล้วนอยู่ท่ามกลางป่า ธรรมวินัยที่ทรงสั่งสอนและบัญญัติไว้ก็เป็นไปเพื่อรักษาและเกื้อกูลต่อป่า ถ้าภิกษุรูปใดกระทำการทำลายป่า พระองค์ก็ทรงบัญญัติพระวินัยห้าม ดังที่พระองค์ทรงบัญญัติแก่ภิกษุชาวเมืองอารวี ซึ่งพากันทำการก่อสร้าง และได้ตัดต้นไม้ จนประชาชนติเตียนการกระทำเช่นนั้น เพราะเป็นการเบียดเบียนเทวดาและสิ่งมีชีวิต เมื่อพระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว จึงรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ สอบถามหาสาเหตุ แล้วทรงบัญญัติพระวินัยห้ามไม่ให้กระทำอย่างนั้นอีก ถ้าฝ่าฝืนต้องอาบัติปาจิตตีย์^๔

พระวินัยปิฎก ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้นั้น นอกจากจะช่วยอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังสามารถปรับปรุงให้เหมาะสมกับกาลสมัย ภูมิประเทศ และสังคมแต่ละท้องถิ่นได้ โดยอาศัยหลักมหาประเทศ ๔ (ข้ออ้างใหญ่ หรือหลักสำหรับปรับปรุงประยุกต์ใช้พระวินัย) ๔ ประการ คือ ๑) สิ่งใดไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่าไม่ควรแต่เข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร ๒) สิ่งใดไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่าไม่ควรแต่เข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร ๓) สิ่งใดไม่ได้ทรงอนุญาตว่าควร

^๔ วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๒/๒๗.

แต่เข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ชัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร ๔) สิ่งใดไม่ได้ทรงอนุญาตไว้ว่าควรแต่เข้ากับสิ่งที่ควร ชัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร^๙

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต) ได้กล่าวถึงสิ่งแวดล้อมไว้ในหนังสือ “ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม” ว่า สิ่งแวดล้อมมีความหมายกว้างขวาง ครอบคลุมทุกอย่างทั้งสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวเราซึ่งเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์เสริมสร้างขึ้น มนุษย์มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างใกล้ชิด เพราะมนุษย์มีกำเนิดอยู่ภายใต้สิ่งแวดล้อม ฉะนั้นสิ่งแวดล้อมจึงมีความสำคัญและความจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทุกชนิด ถ้าสิ่งแวดล้อมดีก็ส่งผลให้มนุษย์มีความเป็นอยู่สบายไม่เดือดร้อน จิตใจแจ่มใส หากสิ่งแวดล้อมเป็นพิษย่อมส่งผลกระทบต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทุกชนิด ทั้งทางตรงและทางอ้อม การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมจะช่วยพัฒนาชีวิตให้มีธรรม เมื่อมนุษย์มีธรรม สิ่งแวดล้อมก็จะพัฒนาตาม แต่ถ้ามนุษย์อยู่อย่างไม่มีธรรมก็จะรักษาสิ่งแวดล้อมนั้นไม่ได้และจะทำลายสิ่งแวดล้อม ถ้าเราจัดการกับสิ่งแวดล้อมไม่ถูกต้องสัตว์โลกรวมทั้งมนุษย์จะอยู่ไม่ได้^{๑๐}

พระราชดำรัส สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในโอกาสเสด็จฯ ทรงเปิดการประชุมครั้งที่ ๒๖ ของสภาสตรีระหว่างประเทศ ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย กรุงเทพมหานคร วันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๔ ทรงกล่าวถึงความสำคัญของป่าไว้ว่าคนไทยทุกคนตระหนักในความสำคัญของป่าไม่ว่ามีประโยชน์นานาประการ นอกเหนือจากจะช่วยขจัดอากาศที่เป็นพิษเป็นที่อยู่อาศัยของสรรพสัตว์และเป็นคลังแห่งยารักษาโรคหลายพันหลายหมื่นชนิดที่เราได้ใช้กันอยู่ ตลอดจนที่กำลังรอกการค้นคว้าวิจัยอีกเป็นจำนวนมาก แล้วเรายังทราบดีว่าป่าไม้ทรงคุณค่ามหาศาลในการผลิตน้ำให้แก่เรา น้ำซึ่งเป็นความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ รวมไปถึงการเกษตรกรรมอุตสาหกรรมและการพัฒนาต่างๆ ของชาติ เราจึงมีการณรงค์ให้ปลูกป่าและปลูกต้นไม้ตามสถานที่ทั่วไปอย่างขันแข็ง เพื่อทะนุบำรุงสภาพแวดล้อม อันจะส่งผลดีไปถึงชาวโลกทั้งมวลต่อไปด้วย^{๑๑}

วรรณวนาลัย ไผสณฑ์ศรีลักษณ์ และ พัทธกษณาลี วนศรีเสริมสยาม โดยได้กล่าวถึงการทำลายป่าไว้ในหนังสือ “รูปแบบของการทำลายป่าที่สำคัญ” ว่า การทำลายป่า คือ สภาวะของป่าตามธรรมชาติที่ถูกทำลายโดยการตัดไม้และการเผาป่า เกิดขึ้นได้จากหลายสาเหตุ เช่น การนำต้นไม้และถ่านไม้มาใช้หรือจำหน่ายเป็นโภคภัณฑ์ ในระหว่างที่ทำการเลี้ยวสัตว์ เพาะปลูก และตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่ว่าง การตัดไม้โดยไม่ปลูกทดแทนด้วยจำนวนที่เพียงพอ ก่อให้เกิดความเสียหายต่อที่อยู่อาศัยต่อความหลากหลายทางชีวภาพ และปัญหาความแห้งแล้ง ซึ่งส่งผลเสียต่อการกักเก็บก๊าซ

^๙ วิ.ม. (บาลี) ๕/๓๐๕/๙๐.

^{๑๐} พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), “ธรรมะกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๒๐.

^{๑๑} **พระราชดำรัส สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ** ในโอกาสเสด็จฯ ทรงเปิดการประชุมครั้งที่ ๒๖ ของสภาสตรีระหว่างประเทศ ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย กรุงเทพมหานคร วันที่ ๒๔ กันยายน ๒๕๓๔.

คาร์บอนไดออกไซด์ในบรรยากาศโดยพืช พื้นที่ป่าที่ถูกทำลายโดยมากจะเกิดความเสียหายจากการพังทลายของหน้าดิน และพื้นที่ที่มกด้วยคุณภาพลงจนกลายเป็นที่ดินที่ทำประโยชน์ได้^{๑๒}

ฤทธิ์ วัฒนชัยยิ่งเจริญ ได้กล่าวถึงผลกระทบจากการทำลายป่าที่มีต่อชีวิตและสิ่งแวดล้อมไว้ในหนังสือ “ชีวิตกับสิ่งแวดล้อมสิ่งมีชีวิตกับกระบวนการดำรงชีวิต” ว่าชีวิตกับสิ่งแวดล้อมสิ่งมีชีวิตกับกระบวนการดำรงชีวิต โดยได้กล่าวถึงปัญหาหลักของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ว่า ไฟป่า (wildfire) เป็นตัวการในการทำลายทรัพยากรธรรมชาติอย่างมหาศาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรป่าไม้ ทั้งที่เป็นต้นไม้เล็กและใหญ่ สิ่งมีชีวิตรวมทั้งจุลินทรีย์ชนิดต่าง ๆ ที่ดำรงชีวิตอยู่ในป่า รวมถึงทรัพยากรที่ไม่มีชีวิต ซึ่งได้แก่ อินทรีย์วัตถุ และปุ๋ย เป็นต้น เมื่อทรัพยากรเหล่านี้ถูกทำลายจะเป็นสาเหตุให้ป่าไม้หยุดชะงักการเจริญเติบโต พื้นดินสูญเสียคุณสมบัติในการอุ้มน้ำ และป่าที่ถูกทำลายจะไม่สามารถรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมต่อไปได้ ทำให้เกิดภัยที่ขัดขวางการวิวัฒนาการของต้นไม้และสัตว์ป่าได้^{๑๓}

ประชา หุตานุวัตร ได้กล่าวถึงการขยายตัวของเขตเมืองที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมไว้ในหนังสือ “การเมืองสีเขียว” ว่าการขยายตัวของชุมชนเมือง เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติต่างๆ เนื่องจากการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็ว โดยขาดการวางแผนผังการใช้พื้นที่ล่วงหน้าหรือไม่เป็นไปตามที่กำหนดไว้ จะทำให้เกิดปัญหาขึ้นมากมาย เช่น ปัญหาการใช้ทรัพยากรประจำท้องถิ่น ปัญหาการควบคุมดูแลทรัพยากร และปัญหาการกำจัดของเสีย เป็นต้น นอกจากนี้หากการขยายตัวของชุมชนส่งผลให้เกิดการสร้างแหล่งอุตสาหกรรมเพิ่มมากขึ้น ก็จะทำให้ส่งผลให้เกิดการใช้ทรัพยากรเพิ่มมากขึ้นด้วยซึ่งหากมีการควบคุมดูแลที่ไม่เหมาะสมก็ย่อมจะก่อให้เกิดปัญหามลพิษต่อสิ่งแวดล้อมตามมาอย่างมาก^{๑๔}

กาญจนา คุ่มทรัพย์ ได้กล่าวถึง กระบวนการใช้สิทธิของชุมชนที่จะนำไปสู่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน จากการศึกษาป่าชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี พบว่าชุมชนมีความเข้มแข็ง สมาชิกภายในชุมชนมีความไว้วางใจกันและกันสูง เป็นปัจจัยของการร่วมมือ กันที่จะนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าของสังคม ชุมชนตระหนักถึงการร่วมมือกันและ ร่วมกันเสียสละประโยชน์ส่วนตนในระยะสั้นเพื่อผลประโยชน์ในระยะยาวเพื่อคนรุ่นลูกหลาน ชุมชนให้ความสำคัญกับการพึ่งพาตนเอง ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม และกระบวนการเรียนรู้ผ่านกระบวนการทำวิจัยชุมชน มีกระบวนการเรียนรู้ และถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการภายในชุมชน และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับภายนอกชุมชนได้อย่างสอดคล้องกลมกลืนกับความต้องการของสมาชิกในชุมชน^{๑๕}

^{๑๒} วรรณวลัย ไพบูลย์ศรีลักษณ์ และ พิทักษ์พนาลี วนครีเสริมสยาม, “รูปแบบของการทำลายป่าที่สำคัญ”, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๖-๒๐.

^{๑๓} ฤทธิ์ วัฒนชัยยิ่งเจริญ, “ชีวิตกับสิ่งแวดล้อมสิ่งมีชีวิตกับกระบวนการดำรงชีวิต”, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๑), หน้า ๗-๘.

^{๑๔} ประชา หุตานุวัตร, “การเมืองสีเขียว”, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิเด็ก, ๒๕๒๒), หน้า ๘ - ๙.

^{๑๕} กาญจนา คุ่มทรัพย์, “สิทธิของชุมชนที่จะนำไปสู่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน จากการศึกษาป่าชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี”, (วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ ม.ค.-มิ.ย. ๒๕๕๘), หน้า ๑๔๑ - ๑๕๗.

วารสารวิชาการและวิจัย มทร.พระนคร ฉบับพิเศษ การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ครั้งที่ ๕ ได้กล่าวว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนรอบแนวเขตอุทยานแห่งชาติดอยขุนตาลที่พัฒนาขึ้น แบ่งออกเป็น ๖ ขั้นตอน

๑) การวิเคราะห์จากชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และศึกษา ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลที่ได้จากทั้ง ๓ ส่วน มาเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนรอบแนวเขตอุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล

๒) การดำเนินการด้านความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

๓) การดำเนินการด้านเจตคติในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

๔) การดำเนินการด้านพฤติกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

๕) การประเมินรูปแบบการจัดการเรียนรู้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชนรอบแนวเขตอุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล โดยแบ่งเป็น ๓ ด้าน คือ ด้านความรู้ ด้านเจตคติ และด้านพฤติกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

๖) การประเมินความพึงพอใจต่อกระบวนการจัดการเรียนรู้มีส่วนร่วม^{๑๖}

พระชาญชัย เพชรดี ได้กล่าวว่า ที่พักสงฆ์เขาช่องทองก็ได้เข้าร่วมโครงการส่งเสริมให้วัดหรือสำนักสงฆ์ช่วยงานด้านป่าไม้ตั้งแต่ วันที่ ๒๙ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๗ และดำเนินงานมาแล้วในระยะเวลา ๘ ปี แต่การดำเนินงานก็ยังมีปัญหาอุปสรรคในหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะในเรื่องของการมีส่วนร่วม เพื่อแก้ปัญหาอุปสรรคการทำงานที่ต่างคนต่างทำ ขาดการประสานงานกัน ระหว่างพระสงฆ์เจ้าหน้าที่ป่าไม้และผู้นำชุมชน ซึ่งจะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดการและพัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของโครงการนี้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น^{๑๗}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า แนวคิดทางพระพุทธศาสนาสอนให้มองธรรมชาติเป็นสภาพแวดล้อมทั้งดงาม น่ารื่นรมย์ เป็นปัจจัยหนึ่งของความสุข จึงทำให้ชาวพุทธมีความสุขอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ หรือทำให้ มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างมีความสุข เพราะธรรมชาติเป็นส่วนประกอบหรือปัจจัยในการฝึกฝน พัฒนาค้นให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ หมายความว่าพระพุทธศาสนาเอาธรรมชาติแวดล้อมมาใช้เป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งในการศึกษา กล่าวคือ การที่จะพัฒนาค้นให้มีจิตวิญญาณเจริญงอกงาม เมื่ออยู่ในสภาพแวดล้อมที่สัจจปราศจากเสียงอีกที่ก่อกวนและกิจกรรมที่วุ่นวาย ท่านเรียกว่า กายวิเวก คือความสงบทางด้านกาย โดยเฉพาะเมื่อไปอยู่ในป่า มีร่มไม้ ต้นไม้ที่ให้ความสงบก็จะช่วยชักนำในจิตใจให้โน้มไปสงบ เมื่อจิตใจรู้สึกมีความสงบ มีความเอิบอิ่ม มีความสดชื่นโน้มโน้มไปในทางที่ดี ก็จะทำให้เกิดจิตวิเวก คือความสงบทางจิตตามมา

^{๑๖} วารสารวิชาการและวิจัย มทร.พระนคร ฉบับพิเศษ การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ครั้งที่ ๕ , ๑๕ – ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๕๖ , “การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของชุมชนรอบแนวเขตอุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล” , หน้า ๑๑๓.

^{๑๗} พระชาญชัย เพชรดี, “แนวทางพัฒนาการจัดการทรัพยากรป่าไม้แบบมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาโครงการส่งเสริมให้ ที่พักสงฆ์เขาช่องทองช่วยงานด้านป่าไม้ บ้านป่าแดง ตำบลป่าเลา อำเภอมะนัง จังหวัดเพชรบูรณ์”, วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช), ๒๕๕๖ , หน้า ๔.

เมื่อจิตสงบสงัดไม่มีอารมณ์วุ่นวายใจเข้ามารบกวน สมาธิก็อยู่ในสภาพที่พร้อมที่จะฝึกฝนพัฒนาอย่างๆ ขึ้นไปอีก คือการเอาจิตที่ดีพร้อมนั้นไปใช้งาน ในการพิจารณาให้เกิดปัญญาเห็นความจริงของสิ่งทั้งหลาย จึงทำให้จิตใจเป็นอิสระที่เรียกว่าเป็น อุปลิวเวก คือทำให้เกิดความสดจากกิเลสต่อไปในที่สุด^{๑๘}

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาธีรภูมิ ธีรธมฺโม (โสมเกษตรินทร์) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลุกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ศึกษากรณีเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จังหวัดอุบลราชธานี” จากการศึกษาพบว่า พระสงฆ์โดยส่วนใหญ่เห็นว่า ในปัจจุบันทรัพยากรป่าไม้ภายในประเทศถูกบุกรุกทำลายไปเป็นจำนวนมาก พระสงฆ์จึงจำเป็นต้องเข้ามามีบทบาทสำคัญในการมีส่วนร่วมเพื่อแก้ปัญหา ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ก็จะเห็นด้วยกับการที่พระสงฆ์เข้ามามีบทบาทสำคัญในเรื่องนี้ และพระสงฆ์ส่วนใหญ่ก็มีความพร้อมที่จะมีบทบาทในการชี้แนะหรือเทศน์สอนให้ประชาชนอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยมีการรู้จักเลือกใช้วิธีการแนะนำหรือเทศน์ที่เหมาะสม ซึ่งจะมีผลดีต่อการทำให้ประชาชนมีความรู้สึกลึกซึ้ง เพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ต่อไป^{๑๙}

พระครูใบฎีกาถาวร สุรปณฺโญ (เสนสอน) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษามโนทัศน์พระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทของพระนิภากรโสภณ (ไกรฐานิสฺสโร)” ผลจากการศึกษาพบว่า ท่านได้มีบทบาทในด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน หมู่บ้าน โดยเฉพาะป่าไม้ ภูเขา ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรอันสำคัญของชุมชนหมู่บ้าน เนื่องจากชาวบ้านต้องอาศัยป่าในการดำรงชีวิต ท่านเห็นความสำคัญและประโยชน์ของป่าเขา แต่ในป่าแถวชุมชนหมู่บ้านได้มีความเสื่อมโทรมอย่างมาก และมีพื้นที่น้อยลงทุกปีด้วยน้ำมือมนุษย์ซึ่งเป็นผู้อาศัยป่า ท่านจึงเข้ามามีบทบาทในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยให้การแนะนำกับชาวบ้านและหน่วยงานอื่นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยมีจุดมุ่งหมายในการรักษาฟื้นฟูสภาพป่าเขา และรักษาสภาพเดิมไว้ให้คงอยู่มากที่สุด พร้อมกับสร้างจิตสำนึกให้กับชาวบ้านโดยการชักชวนชาวบ้านให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ด้วยการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมซึ่งจะส่งผลต่อพฤติกรรมอันดีของชาวบ้านต่อสิ่งแวดล้อม อันเป็นส่วนสำคัญในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้คงอยู่สืบต่อไป^{๒๐}

พระชัยวัฒน์ อุดคปณฺโญ (หันกลาง) ได้ศึกษาเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมตามหลักอริยสัจ ๔ เพื่อวางแผนดำเนินงาน โครงการพุทธอุทยาน กรณีศึกษาชุมชนบ้านป่าคำ อ.

^{๑๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), “คนไทยกับป่า”, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง ๒๕๔๖), หน้า ๒๑ - ๒๖.

^{๑๙} พระมหาธีรภูมิ ธีรธมฺโม (โสมเกษตรินทร์), “บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลุกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ศึกษากรณีเฉพาะพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จังหวัดอุบลราชธานี”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๗๙.

^{๒๐} พระครูใบฎีกาถาวร สุรปณฺโญ (เสนสอน) “การศึกษามโนทัศน์พระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทของพระนิภากรโสภณ(ไกร ฐานิสฺสโร)”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๓๓.

ผาง จ.เชียงใหม่” ผลจากการศึกษาพบว่า การจัดการสิ่งแวดล้อมในทางพระพุทธศาสนาจะต้องเป็น การจัดการอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอนวิธีการที่ชัดเจนในทุกขั้นตอนตามหลักอริยสัจ ๔ คือ มีความ เข้าใจปัญหาอย่างมีระบบ มีการจัดการอย่างเป็นขั้นตอนว่าจะจัดการอย่างไรกับสภาพปัญหา สาเหตุที่ แท้จริงของปัญหา มาตรการที่มีขั้นตอนสามารถนำไปสู่วิธีการปฏิบัติอย่างครอบคลุม^{๒๑}

พระมหาเจิม สุวโจ (สุกรรม) ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ ศึกษาเฉพาะกรณีพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมโม” จากการวิจัยภาคสนาม พบว่า พระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมโม มีบทบาทในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำแม่สอย แม่ทิม และแม่ปือก ใน ๗ ด้านใหญ่ๆ เรียงตามบทบาทที่เด่นๆ ดังนี้ คือ บทบาทการปลูกจิตสำนึก การเป็นผู้นำ การ ประสานงาน การป้องกันการบุกรุกตัดต้นไม้ทำลายป่า การฟื้นฟูสภาพป่า การประชาสัมพันธ์และเผยแผ่และการจัดหาทุนดำเนินงาน^{๒๒}

กิตติศักดิ์ แก้ววาริ ได้ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชน เขาราวเทียนทอง จังหวัดชัยนาท” ผลจากการศึกษาพบว่า ปัญหาอุปสรรคในการอนุรักษ์ป่าชุมชนราว เทียนทอง สรุปได้จากกลุ่มตัวอย่าง โดยส่วนใหญ่มีความเห็นว่าปัจจุบันยังมีคนจากหมู่บ้านอื่นลักลอบ เข้ามาเก็บของป่าไปขายในช่วงปิดป่า และปัญหาเกี่ยวกับการขัดแย้งระหว่างคนในชุมชน และ เจ้าหน้าที่ของรัฐกับคนในชุมชน การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อเป็นพื้นที่เกษตรกรรมของนายทุน รวมทั้งการ ขาดงบประมาณในการจัดการดูแลรักษาป่า เช่น อุปกรณ์ดับไฟป่า ยานพาหนะลาดตะเวน เป็นต้น^{๒๓}

ชลพรรษ ดวงนภา ได้ศึกษาเรื่อง “การใช้หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธในการจัดการป่า วัฒนธรรมเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดตราด” ผลจากการศึกษาพบว่า แนวทางการจัดการป่า วัฒนธรรมโดยใช้หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดตราด เป็นการ ดำเนินการที่อาศัยความร่วมมือเหนียวแน่นในการแก้ไขปัญหา ใช้หลักพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว จิตใจชาวบ้านในชุมชน ร่วมกันทำงานเป็นทีมโดยการจัดตั้งกลุ่มเพื่อร่วมกันบริหารจัดการป่า ลักษณะ ทำงานแบบบูรณาการ โดยเชื่อมโยงเงินตรา สังคม คุณค่าทางจิตใจ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมเข้า ด้วยกัน ยึดองค์รวมเป็นหลัก จนชุมชนเกิดความตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของป่าไม้ ให้ความ ร่วมมือร่วมใจในการจัดการป่าและร่วมกันดูแลรักษาป่าให้เป็นแหล่งไม้ใช้สอย แหล่งอาหาร แหล่ง อาชีพ แหล่งความรู้ รวมทั้งเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ชุมชนใช้ประโยชน์จากป่าโดยคำนึงถึงความ

^{๒๑} พระชัยวัฒน์นาคคุปญโญ (หันกลาง), “กระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมตามหลักอริยสัจ ๔ เพื่อ วางแผนดำเนินงาน โครงการพุทธอุทยาน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านป่าคำ อ.ผาง จ.เชียงใหม่”, *วิทยานิพนธ์ปริญญา วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต*, (สำนักงานและพัฒนาวิชาการ: มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๕), หน้า ๘๙.

^{๒๒} พระมหาเจิม สุวโจ (สุกรรม) “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ ศึกษาเฉพาะกรณีพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมโม”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒๒.

^{๒๓} กิตติศักดิ์ แก้ววาริ, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชุมชนเขาราวเทียนทอง จังหวัดชัยนาท”, *วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๓), หน้า ๘๒.

ยั่งยืน ทำให้ประชาชนในชุมชนมีรายได้สูงขึ้น มีความอยู่ดีกินดีอย่างถ้วนหน้าเสมอภาคกัน ส่งผลใน การพัฒนาเศรษฐกิจ และเป็นฐานรากของการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศต่อไป^{๒๔}

นริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษารูปแบบวัดที่เหมาะสมกับการเป็น แหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต” ผลจากการศึกษาพบว่า ในด้านการจัดสถานที่ของวัดโสมนัสวิหารเป็นมหา สิม่าใหญ่ สมัยก่อนวัดเคยร่มรื่นอย่างไร ปัจจุบันก็ยังร่มรื่นเหมือนเดิม โดยทางวัดไม่เน้นสิ่งปลูกสร้างที่ เกินความจำเป็น สถานที่จัดกิจกรรมจะใช้พื้นที่ในพระวิหารและบริเวณรอบวิหารคด จัดกิจกรรม อบรมกรรมฐานในปัจจุบัน ซึ่งก็สามารถจุคนได้จำนวนมาก แต่เนื่องจากว่าในบางช่วงที่มีอากาศร้อน อบอ้าว ทางวัดจึงได้จัดเตรียมสถานที่ด้านข้างวิหารคดไว้รองรับในจุดนี้ บริเวณโดยรอบวัดกำลัง ปรับปรุงซ่อมแซม หลังจากการซ่อมแซมเสร็จสิ้นแล้ววัดจะดำเนินจัดสวนหย่อมให้ดูร่มรื่น และเตรียม ปลูกต้นไม้เพิ่มเติมจากที่มีอยู่เดิม ทั้งนี้เพื่อให้วัดมีความร่มรื่นสมกับคำว่า “อาราม”^{๒๕}

โกศล จิงเสถียรทรัพย์ ได้ศึกษาในเรื่อง “สิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยาผู้ป่วยใน สถานพยาบาล ตามแนวทางของพระพุทธศาสนาเถรวาท” แนวคิดตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท ในพระพุทธศาสนาไม่มีเรื่องของสิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยาโดยตรง แต่โดยที่สาระสำคัญของหลัก พระพุทธศาสนา คือ เรื่องการฝึกฝนพัฒนาตน อาจกล่าวได้ว่าเป็นเรื่องของ การเยียวยาจิตใจ จาก จิตใจที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้น ก็พัฒนาให้ดีขึ้นด้วยการอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ทั้งนี้ สาระสำคัญของสิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยา คือ สถานที่สัปปายะ หรือสถานที่ที่มีความสบาย สงบ ร่มรื่นใกล้ชัฏกัลปธรรมชาติที่สุด มุ่งสู่เรื่องการพัฒนาตนเอง รวมทั้งการดูแลทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งในส่วนนี้หากพิจารณาเรื่องสิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยาก็ต้องเป็นการจัดการสิ่งแวดล้อมให้ใกล้ชัฏ กัลปธรรมชาติมากที่สุด^{๒๖}

ภัทรพร สิริกาญจน์ ได้กล่าวไว้ในงานวิจัย เรื่อง “หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ” ตอนหนึ่งว่า ผู้มีศีลและวินัยอย่างเคร่งครัดย่อมไม่ทำลายชีวิต ไม่ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพราะศีลและวินัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งตามหลักพุทธศาสนา ทำให้ชาวพุทธตระหนักถึงคุณค่าของ ชีวิต ไม่ทำลายมนุษย์ สัตว์ และพืช อันเป็นสิ่งมีชีวิต นอกจากนั้นผู้มีศีลและวินัยยังทะนุบำรุงสิ่งมีชีวิต ให้เจริญงอกงามและเป็นประโยชน์แก่อุภูลโลก จึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม”^{๒๗}

^{๒๔} ชลพรรษ ดวงนภา, “การใช้หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธในการจัดการป่าวัฒนธรรมเพื่อพัฒนา เศรษฐกิจชุมชน จังหวัดตราด”, *วิทยานิพนธ์พัฒนธรรมศาสตร์ดุสิตบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย มหาสารคาม, ๒๕๕๑), หน้า ๒๐.

^{๒๕} นริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค, “การศึกษารูปแบบวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๙๔.

^{๒๖} โกศล จิงเสถียรทรัพย์, “สิ่งแวดล้อมเพื่อการเยียวยาผู้ป่วยในสถานพยาบาล ตามแนวทางของ พระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๙๙.

^{๒๗} ภัทรพร สิริกาญจน์, “หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพุทธบัญญัติ. แนวคิดและบทบาทของพระคำเขียน สุวณโณ ในการพัฒนาชุมชน”, *งานวิจัยเสนอต่อสถาบันไทยคดีศึกษา*, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กุมภาพันธ์ ๒๕๓๘), หน้า ๙๗.

สุพิมล ศรศักดิ์ และ พระครูธรรมธะศิริวัฒน์สิริวฑฒโน และ พระไสว โชติวณโณ ได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชนแนวพุทธ ในจังหวัดอุบลราชธานี” ได้กล่าวว่า จากอดีตรัฐพยายามที่จะแยกป่าออกจากประชาชน มองข้ามศักยภาพของชุมชนในการ จัดสรรและดูแลทรัพยากรธรรมชาติ แต่กลับส่งเสริมภาคอุตสาหกรรมและทุน ทำให้ก้าวล้ำสิทธิการถือครองในการปกป้องสิ่งที่เขามีอยู่จำกัดสิทธิสำหรับชุมชนแต่ให้เสรีสำหรับนายทุน โดยมีทัศนคติที่ผูกติดกับคำว่าพัฒนา ซึ่งเป็นแนวคิดแบบตะวันตกที่มุ่งผลิตให้ทันต่อการบริโภค เพื่อการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจ นโยบายป่าไม้จึงเป็นไปเพื่อการกำหนดสิทธิ์ของชุมชน จึงทำให้มองว่าป่ามิใช่ของชุมชนต่อไป สุดท้ายจึงละเลยต่อการหว่านแห่นต่างคนต่างทำลาย ที่ผ่านมามีหลายกรณีที่รัฐใช้กำลังขับไล่พระสงฆ์และชุมชนที่อยู่กับป่า ด้วยข้อกล่าวหาที่รุนแรงตามสภาพ กาลเวลาเปลี่ยนไปรัฐก็ยังพยายามครอบงำชุมชนด้วยการกำหนดให้ปลูกพืชเศรษฐกิจ ซึ่งก็เป็นป่าเชิงเดี่ยวเช่นยูคาลิปตัส ยางพารา อ้อย หรือมันสำปะหลัง เป็นต้น ต่อมารัฐจึงเป็นความสำคัญว่าจริงๆ แล้วป่ากับชุมชนเป็นของคู่กัน ถ้ารัฐให้ความสำคัญกับคนคือให้เป็นเจ้าของป่า ป่าก็จะเพิ่มมากขึ้น ถึงแม้เขาจะตัดไม้แล้วเขาก็ปลูก ดีกว่าการแยกป่าว่าเป็นของรัฐไม่เกี่ยวกับชุมชน^{๒๘}

จากการที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนั้น ผลการศึกษาพอสรุปได้ว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าอย่างเป็นรูปธรรม มีการกล่าวถึงเฉพาะการใช้หลักเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธในการจัดการป่าวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่า พระพุทธศาสนากับป่าไม้ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เป็นต้น ทั้งยังไม่มีท่านใดได้ท้าววิจัยเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าในพื้นที่วิจัยดังกล่าวมาก่อน โดยข้อมูลทั้งหมดจะนำไปเป็นฐานในการวิเคราะห์และบูรณาการในการวิจัยต่อไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย ๕ ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ ขั้นตอนกำหนดกรอบในการวิจัย

กำหนดกรอบเนื้อหาในการวิจัยตามวัตถุประสงค์ โดยกำหนดเนื้อหาเกี่ยวกับแนวคิดในการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ การอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดดอนธาตุ และวิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์วัดดอนธาตุในการอนุรักษ์ป่า เป็นกรอบเนื้อหาหลักในการวิจัยครั้งนี้ ส่วนเนื้อหาอื่นถือเป็นส่วนเสริมเท่านั้น

^{๒๘} สุพิมล ศรศักดิ์ พระครูธรรมธะศิริวัฒน์สิริวฑฒโน พระไสว โชติวณโณ, “รูปแบบและกระบวนการอนุรักษ์ป่าชุมชนแนวพุทธ ในจังหวัดอุบลราชธานี” , (งานวิจัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี , ๒๕๕๕) , หน้า ๖๕.

๑.๗.๒ ขั้นศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนการศึกษาค้นคว้าเอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นแนวความคิดการอนุรักษ์ป่า พระสงฆ์กับการอนุรักษ์ป่า โดยศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเอกสารปฐมภูมิจากพระไตรปิฎกและข้อมูลทุติยภูมิ คือ เอกสาร ตำรา หนังสือ บทความ วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัย

โดยอาศัยแหล่งข้อมูลจากหอสมุดกลางของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี หอสมุดกลางของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น หอสมุดกลางของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอน้ำน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หอสมุดกลางของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หอสมุดกลางของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี หอสมุดกลางของมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี และแหล่งข้อมูลอื่นๆ เป็นต้น

๑.๗.๓ ขั้นการเก็บข้อมูลภาคสนาม

ในการเก็บข้อมูลภาคสนามมุ่งเน้นการศึกษาข้อมูลจากพื้นที่วัดดอนธาตุ ตำบลทรายมูล อำเภอสรินทร จังหวัดอุบลราชธานี โดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑) สำรวจพื้นที่วิจัย

๒) ขออนุญาตเจ้าของพื้นที่เก็บข้อมูลทำวิจัย

๓) กำหนดประเด็นที่จะเก็บข้อมูล

๔) สร้างเครื่องมือและตรวจสอบเครื่องมือ คือ สร้างเครื่องมือที่จะใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์ การกำหนดประเด็นคำถามโดยใช้ภาษาและเนื้อหาที่เหมาะสมกับประชากรกลุ่มเป้าหมายจากนั้นจึงนำแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้เชี่ยวชาญช่วยตรวจสอบความถูกต้องและเหมาะสมต่อไป

๕) นัดหมายกลุ่มเป้าหมายเพื่อเก็บข้อมูลในการวิจัย

๖) จัดเตรียมเครื่องมือที่จำเป็นต้องใช้ให้พร้อม เช่น เครื่องบันทึกเสียง แบบสัมภาษณ์ และกล้องถ่ายรูป สมุดบันทึกการสังเกต เป็นต้น

๗) ลงมือเก็บข้อมูลในพื้นที่วิจัยและประชากรกลุ่มเป้าหมาย

๘) รวบรวมและตรวจสอบข้อมูล

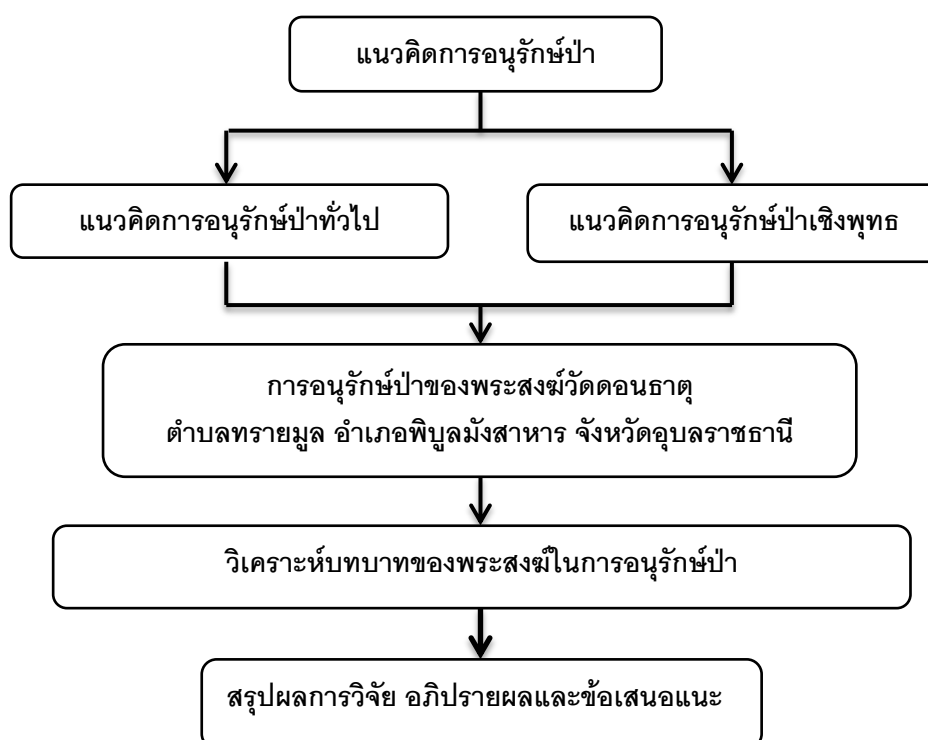
๑.๗.๔ ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามมาตรวจสอบหาความเที่ยงตรงของข้อมูล จากนั้นจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์ และสังเคราะห์เนื้อหา เปรียบเทียบและอธิบายความให้เห็นข้อเท็จจริง เพื่อตอบโจทย์เนื้อหาตามวัตถุประสงค์เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่า

๑.๗.๕ เรียบเรียงข้อมูลและเขียนวิทยานิพนธ์

นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มาเรียบเรียงตามโครงสร้างเนื้อหาในวัตถุประสงค์และกรอบการวิจัย จากนั้นลงมือเขียนวิทยานิพนธ์พร้อมทั้งปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษา และนำข้อมูลทั้งหมดมาสรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัย และสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ รวมทั้งนำเสนอผลการวิจัยต่อสาธารณะต่อไป

๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๙ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๙.๑ ทำให้รู้แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ
- ๑.๙.๒ ทำให้เข้าใจบทบาทการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์วัดดอนธาตุ ตำบลทรายมูล อำเภอบึงสามพัน จังหวัดอุบลราชธานี
- ๑.๙.๓ ทำให้ได้แนวคิดในการอนุรักษ์ป่าเชิงพุทธ